

Андрій Смітюх

доктор юридичних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи
та міжнародного співробітництва
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Одеса, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4778-4143>
im2m112@gmail.com

УДК 346.21

ЩОДО ОПТИМАЛЬНИХ ЗАСАД СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ЧЛЕНСЬКІ (ЗОКРЕМА КОРПОРАТИВНІ) ВІДНОСИНИ В ЮРИДИЧНИХ ОСОБАХ З ОБОВ'ЯЗКОВОЮ ЧИ МОЖЛИВОЮ МНОЖИННІСТЮ ЧЛЕНСТВА (ЗОКРЕМА УЧАСТІ)

АНОТАЦІЯ. У статті пропонується узагальнене бачення оптимальних засад систематизації законодавства, що регулює членські (зокрема й корпоративні) відносини у юридичних особах з обов'язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі), для чого висвітлює етапи формування цього законодавства, робить висновки про те, що співіснування низки нормативно-правових актів, ухвалених у різні роки, створює нашарування нормативних конструкцій, що вимагає при правозастосуванні постійного системного тлумачення, виявлення загальних і спеціальних норм з одночасним зіставленням пізніших і більш ранніх за часом ухвалення нормативних актів, при цьому втілена у чинних Господарському та Цивільному кодексах України “загальна частина” корпоративного права покриває лише невелику частину необхідних питань. Корпоративне законодавство, і, ширше – законодавство, що регулює членські (зокрема корпоративні) відносини в юридичних особах з обов'язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі) загалом не є зручним у застосуванні, а тенденції правотворчості, що спостерігаються, не дають великих надій щодо змін на краще.

Дослідивши актуальну судову практику та європейський досвід правового регулювання відносин членства й участі, автор доходить висновку про доцільність ухвалення єдиного кодифікованого акта, який регулюватиме членські (зокрема корпоративні) відносини, що виникають у юридичних особах із можливою чи обов'язковою множинністю членства (зокрема участі) та деякі відносини, що є суміжними з корпоративними, виходячи з міркувань зручності правозастосування.

Такий кодифікований акт має містити розширену загальну частину, що передбачатиме спільні для різних організаційно-правових форм положення і водночас забезпечить диверсифікацію правового регулювання для різних видів юридичних осіб з обов'язковою або потенційною множинністю членства (зокрема участі) на єдиних концептуальних і стилістичних засадах.

Положення загальної частини кодифікованого акта мають застосовуватися до відносин, що виникають між будь-якою юридичною особою з обов'язковою або можливою множинністю членства (зокрема участі) та її членами (учасниками), а також між самими учасниками (членами), незалежно від того, чи передбачає цей кодифікований акт спеціальні положення щодо відповідної організаційно-правової форми.

Розв'язання цього завдання вимагатиме об'єднання зусиль спільноти спеціалістів із корпоративного права на засадах орієнтованого на ідеологічні компроміси суто інструментального підходу з відмовою від догматичного протистояння, яке, принаймні у сфері корпоративного права, виявляється контрпродуктивним з огляду на витрачену на це протистояння протягом останніх декількох десятиліть енергію та отриманий результат.

Ключові слова: систематизації законодавства; кодифікація корпоративного права; членські правовідносини; корпоративні правовідносини; корпоративні права; множинність членства у юридичній особі.

Законодавство України передбачає низку організаційно-правових форм юридичних осіб з обов'язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі). Зі свого боку корпоративні (членські) відносини у таких юридичних особах врегульовані сукупністю джерел, склад яких обумовлений певними історичними обставинами.

Метою дослідження є визначення оптимальних засад систематизації законодавства, що регулює членські (зокрема й корпоративні) відносини в юридичних особах з обов'язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі).

Для вирішення цього питання необхідно перш за все з'ясувати етапи формування цього законодавства і найбільший інтерес тут становить, безумовно, регулювання корпоративних відносин у господарських товариствах.

Першим актом корпоративного права України як незалежної держави став Закон України "Про господарські товариства"¹. У перші роки після ухвалення він охоплював усі аспекти корпоративних правовідносин, що виникають у господарських товариствах, але з часом правове регулювання цих відносин почало ускладнюватися у зв'язку з ухваленням інших актів законодавства.

Важливим етапом цього процесу стало ухвалення і набуття чинності Цивільним кодексом України (далі – ЦК України)² та Господарським кодексом України (далі – ГК України)³. Предмети регулювання цих кодексів, розроблених антагоністичними групами авторів, багато в чому

¹ Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>> (дата звернення: 13.07.2021).

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 13.07.2021).

³ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>> (дата звернення: 13.07.2021).

перетиналися, і однією з підстав накладення Президентом України вето на перші версії цих кодексів, ухвалені у січні 2002 р., стала концептуальна неузгодженість і низка прямих суперечностей між положеннями у тому, що стосується саме питань правового регулювання корпоративних правовідносин.

Істотні розбіжності збереглися і між фінальними версіями кодексів, які були ухвалені після доопрацювання у січні 2003 р., унаслідок чого до вже чинних ЦК України та ГК України протягом декількох років після набуття ними сили у січні 2004 р. вносилися зміни, покликані усунути прямі протиріччя, а їх вихідна концептуальна неузгодженість досі дається взнаки.

При цьому жоден із кодексів не претендував на повне охоплення корпоративних правовідносин, Закон України “Про господарські товариства” не було скасовано і пошук правового рішення того чи іншого питання став подекуди вимагати здійснення системного тлумачення трьох нормативно-правових актів.

Згодом тенденція до ускладнення правового регулювання корпоративних правовідносин лише посилилася і натеper структура чинного корпоративного законодавства України характеризується строкатістю, яка знаходить свій вияв у співіснуванні низки нормативно-правових актів, ухвалених у різні роки.

Зокрема, правове регулювання корпоративних правовідносин у господарських товариствах забезпечують: Закон України “Про господарські товариства”⁴, норми якого застосовуються лише до повних та командитних товариств і майже повністю дублюються аналогічними положеннями ЦК України; Закон України “Про акціонерні товариства”⁵, що ґрунтовно регулює корпоративні правовідносини в акціонерних товариствах; закони України “Про холдингові компанії в Україні”⁶ та “Про інститути спільного інвестування”⁷, що визначають засади діяльності таких специфічних категорій акціонерних товариств, як холдинги та корпоративні інвестиційні фонди (при цьому норми Закону України “Про холдингові компанії в Україні” застосовуються субсидіарно до положень Закону України “Про акціонерні товариства”, натомість Закон України “Про інститути спільного інвестування” забезпечує вичерпне регулювання корпоративних відносин у корпоративних інвестиційних фондах і норми Закону України “Про акціонерні товариства” до цих відносин не застосовуються); Закон України “Про товариства з обмеженою та додат-

⁴ Про господарські товариства (н 1).

⁵ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI <<http://zakon.rada.gov.ua/go/514-17>> (дата звернення: 13.07.2021).

⁶ Про холдингові компанії: Закон України від 15 березня 2006 р. № 3528-IV <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>> (дата звернення: 13.07.2021).

⁷ Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5080-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>> (дата звернення: 13.07.2021).

ковою відповідальністю” покликаний повністю врегулювати всі аспекти діяльності товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) і товариства з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ); ЦК України⁸ встановлює загальні норми для підприємницьких і господарських товариств, містить окремі загальні положення щодо акціонерних товариств, та, як зазначалося вище – норми щодо повних і командитних товариств, які майже в усьому дублюють чинні положення Закону України “Про господарські товариства”; ГК України⁹ містить нечисленні, але дуже важливі для корпоративного права положення, серед іншого – передбачає легальне визначення корпоративних прав і правовідносин. Окремі положення щодо корпоративного управління банками містить Закон України “Про банки і банківську діяльність”¹⁰. Нарешті, особливості корпоративних правовідносин у господарських організаціях із державною часткою визначені Законом України “Про управління об’єктами права державної власності”¹¹.

Норми про виробничі кооперативи розпорошені між ЦК України та ГК України, а також Законом України “Про кооперацію”¹², і кожен із цих актів законодавства містить з окремих питань відмінні положення, що вимагає кожного разу з’ясувати пріоритет положень з огляду на принцип *lex specialis derogat generali* при тому, що кодифіковані акти (ЦК України та ГК України) містять норми про один із видів кооперативів – виробничі кооперативи (начебто спеціальні норми), натомість Закон України “Про кооперацію” (начебто спеціальний Закон) містить норми про виробничі, обслуговуючі та споживчі кооперативи. Водночас ЦК України і ГК України ухвалені 16 березня 2003 р. і набули чинності 1 січня 2004 р., тоді як Закон України “Про кооперацію” ухвалений 10 липня 2003 р. і набув чинності 27 серпня 2003 р. (між датами ухвалення кодексів та набуття ними чинності), що створює додаткові нюанси, якщо спробувати розв’язати ці суперечності з огляду на принцип *lex posterior derogat priori*. Тут навмисно не порушується питання судової практики у застосуванні цих положень та її коливань: ідеться лише про те, які проблеми створює множинність правових актів у цій сфері.

У тому, що стосується сільськогосподарських кооперативів, минулого року законодавець спробував розв’язати вказані вище проблеми за допомогою виведення цих кооперативів із-під регулювання ЦК України, ГК України та Закону України “Про кооперацію”: зазначені акти законодав-

⁸ Цивільний кодекс України (н 2).

⁹ Господарський кодекс України (н 3).

¹⁰ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 27 грудня 2000 р. № 2121-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹¹ Про управління об’єктами державної власності: Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹² Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>> (дата звернення: 13.07.2021).

ства містять лише бланкетні норми, що відсилають до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”¹³. При цьому багато рішень, запропонованих у цьому новітньому акті законодавства, слід охарактеризувати як концептуально небезспірні.

Підхід, реалізований у Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію” щодо виведення відносин у сільськогосподарських кооперативах із-під регулювання загальних актів законодавства наслідуює багато в чому підхід Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, яким було скасовано положення ЦК України про ТОВ і ТДВ. Слід зауважити, що ухвалення Закону України “Про акціонерні товариства” не призвело до скасування норм ЦК України, присвячених акціонерним товариствам (далі – АТ). Отже, підхід законодавця до оновлення законодавчих положень змінюється.

Водночас положення Закону України “Про господарські товариства”, які містять положення про АТ, ТОВ та ТДВ, не скасовані, а лише не застосовуються до корпоративних відносин в АТ, ТОВ і ТДВ, що серйозно дезорієнтує і членів підприємницької спільноти, і студентів, і навіть подекуди юристів, які спеціалізуються у галузях, далеких від корпоративного права.

Нашарування нормативних конструкцій різних часів вимагає при правозастосуванні постійного системного тлумачення, виявлення загальних і спеціальних норм з одночасним зіставленням пізніших і більш ранніх за часом ухвалення нормативних актів, при цьому втілена у кодексах “загальна частина” корпоративного права покриває лише невелику частину необхідних питань.

Реалізоване з ухваленням законів України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” (якість якого можна оцінити позитивно, за винятком, напевне, положень, що передбачають можливість виключення з товариства померлого учасника) та “Про сільськогосподарські кооперативи” (якість положень якого є подекуди спірною) виведення відповідних корпоративних правовідносин у площину спеціалізованого правового регулювання, яке можна розглядати як тренд, посилює концептуальну неузгодженість і стилістичну неоднорідність корпоративного права, зводить нанівець і без того слабку “загальну частину” корпоративного права, ще більше “розгороджує” ідентичні корпоративні правовідносини у різних організаційно-правових формах, що неодмінно створюватиме проблеми при правозастосуванні.

Крім того, існують юридичні особи корпоративного типу, відносини участі у яких не врегульовані жодним чином (зокрема приватні підприємства з більше ніж одним учасником, які діють на підставі ст. 113

¹³ Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 р. № 819-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>> (дата звернення: 13.07.2021).

ГК України, та фермерські господарства – юридичні особи, які діють на підставі Закону України “Про фермерське господарство”¹⁴).

Нарешті, відносини членства у непідприємницьких товариствах також врегульовані різними законами, ухваленими у різні роки: щодо громадських об’єднань – Законом України “Про громадські об’єднання”¹⁵ (у 1992–2012 р. – Законом України “Про об’єднання громадян”¹⁶), щодо об’єднань співвласників багатоквартирних будинків – Законом України “Про об’єднання співвласників багатоквартирних будинків”¹⁷, щодо благодійних товариств – Законом України “Про благодійну діяльність та благодійні організації”¹⁸, щодо адвокатських об’єднань – Законом України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”¹⁹. Ці закони містять норми різного ступеня деталізації та у переліку наводяться у порядку зменшення ступеня деталізації регулювання.

Так чи інакше, корпоративне законодавство, і, ширше – законодавство, що регулює членські (зокрема корпоративні) відносини у юридичних особах з обов’язковою чи можливою множинністю членства (зокрема участі) загалом не є зручним у застосуванні, не є “user-friendly”.

Серед науковців тривають дебати про те, чи є корпоративні відносини господарськими²⁰ або ж цивільними²¹, при цьому питання про те, як вплине можливий результат цих дебатів на регулювання конкретних корпоративних правовідносин, у сталих організаційно-правових формах, наприклад ТОВ і ТДВ, залишається відкритим²².

Крім того, тенденції правотворчості, що спостерігаються, не дають великих надій щодо змін на краще.

¹⁴ Про фермерське господарство: Закон України від 19 червня 2003 р. № 973-IV <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹⁵ Про громадські об’єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹⁶ Про об’єднання громадян: Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹⁷ Про об’єднання співвласників багатоквартирних будинків: Закон України від 29 листопада 2001 р. № 2866-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹⁸ Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>> (дата звернення: 13.07.2021).

¹⁹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>> (дата звернення: 13.07.2021).

²⁰ О Вінник, *Публічні та приватні інтереси в господарських товариствах: проблеми правового забезпечення* (Атіка 2003) 134; І Лукач, *Теоретичні проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні* (Ліра-К 2015) 103; В Щербина, *Суб’єкти господарського права* (Юрінком Інтер 2008) 236.

²¹ Ю Жорнокуй, С Сліпченко, В Жорнокуй, *Корпоративні правовідносини* (ЕКУС 2021) 25; В Луць (ред), *Корпоративне право України: підручник* (Юрінком Інтер 2010) 10.

²² Результат цих дебатів може вплинути на долю організаційно-правових форм, що пропонуються до скасування представниками сьогодишнього мейнстріму цивілістики, першою серед яких є приватні підприємства (доцільність такого скасування у цій статті не обговорюється, але маргіальність приватних підприємств у їх теперішньому стані та у світі практики Верховного Суду є очевидною, можна зазначити, що інститут приватного підприємства є “хворою людиною корпоративного права” за аналогією із “sick man of Europe”), на регулювання корпоративних правовідносин у господарських товариствах із державною часткою.

Зокрема, автори концепції рекодифікації цивільного права, ставлячи за мету ухвалення “пасіонарного кодексу”²³, проголошуючи всеохоплюючий реформаторський підхід, що передбачає перш за все скасування ГК України та Сімейного кодексу України²⁴ (при цьому ГК України характеризується як ‘плацдарм для проведення жакливого правового експерименту’²⁵, ‘антиринковий акт із загальною спрямованістю на знищення всієї системи права’²⁶), а також Закону України “Про міжнародне приватне право”²⁷, виявляють водночас дивну помірність у тому, що стосується питань корпоративного права: йдеться про закріплення у ЦК України загальних положень про юридичні особи, вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб (п. 1.8 Концепції), закріплення у ЦК України загальних положень щодо всіх форм юридичних осіб. Також

пропонується повернути до ЦК загальні положення про товариства з обмеженою відповідальністю та окремо зазначити про наявність спеціального регулювання у Законі України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”. У ЦК повинні міститися основні положення (наприклад, про корпоративні права, про корпоративний договір, про відповідальність менеджменту товариства перед його учасниками тощо) для всіх передбачених ним форм юридичних осіб. З цією метою доцільно критично переглянути положення чинного Закону України “Про господарські товариства” та інкорпорувати його положення, що не втратили своєї актуальності, до тексту ЦК, а сам Закон визнати таким, що втратив чинність (п. 1.9 Концепції)²⁸.

Так само у доктрині висловлюються думки щодо інокорпорації до нового ЦК України лише загальних положень корпоративного права²⁹.

Отже, оновлений ЦК України не забезпечуватиме всеохоплюючого регулювання корпоративних правовідносин і відносин членства на законодавчому рівні – такі завдання не ставляться, про що свідчить, серед іншого, підготовка проєкту нового Закону України “Про акціонерні товариства”³⁰. Відтак попри можливе скасування Закону України “Про

²³ Є Харитонов, О Харитонova, ‘Рекодифікації цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС’ (2019) 33 Часопис цивілістики 9.

²⁴ Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>> (дата звернення: 12.05.2021).

²⁵ А Довгерт, ‘Методологічне значення ідеї наднаціонального цивільного права’ (2009) 8 Право України 18.

²⁶ А Довгерт, ‘Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту’ (2019) 1 Право України 38.

²⁷ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>> (дата звернення: 13.07.2021).

²⁸ Концепція оновлення Цивільного кодексу України (АртЕк 2020) 9–10.

²⁹ V Vasilieva, A Kostruba, ‘Corporate Law in Ukraine within the Framework of Approaching the European Union Standards’ (2020) 1 Часопис Київського університету права 186.

³⁰ Про акціонерні товариства: проєкт Закону України від 25 листопада 2019 р. № 2493 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468> (дата звернення: 13.07.2021).

господарські товариства” (давно назріле) та ГК України (принаймні дискусійне), нашарування законодавчих актів різних часів зберігатиметься і напевно поглиблюватиметься у зв’язку з ухваленням нових законів у майбутньому, оскільки підхід законодавця до засад регулювання корпоративних відносин та відносин членства і далі призводитиме до строкатості цього регулювання.

Іноземний досвід свідчить про те, що норми корпоративного права можуть бути або розпорошені між декількома актами, присвяченими окремим видам господарських товариств та інших юридичних осіб корпоративного типу (як це зараз відбувається в Україні, а також у багатьох пострадянських країнах, Німеччині, Австрії), або містяться в єдиному кодифікованому акті.

Таким єдиним кодифікованим актом може бути: Господарський (економічний, комерційний) кодекс (Естонія, Словаччина, Туреччина); Цивільний кодекс (Нідерланди, Італія); Окремий кодифікований акт корпоративного права (Бельгія, Польща, Іспанія, Угорщина, Чехія).

Тенденція до кодифікації корпоративного права є очевидною: закони Німеччини та Австрії про окремі види господарських товариств ухвалювались протягом першої половини – середини ХХ ст., натомість більшість зазначених вище кодифікованих актів було ухвалено значно пізніше: Цивільний кодекс Нідерландів – у 1992 р.³¹, Господарський кодекс Естонії – у 1995 р.³², Кодекс господарських товариств Польщі – у 2000 р.³³, Господарський кодекс Туреччини – у 2011 р.³⁴, Закон Чехії про комерційні корпорації³⁵ та Закон Іспанії про корпоративні підприємства – у 2012 р.³⁶, Кодекс компаній та об’єднань Бельгії – у 2019 р.³⁷. Нарешті, розроблений провідними спеціалістами Європи у сфері корпоративного права Європейський модельний закон про компанії (*European Model Companies Act, EMCA*) 2017 р. також базується на концепції єдиного закону³⁸.

Що стосується окремих кодифікованих актів корпоративного права, то вони співіснують у Чехії та Польщі – із Цивільними кодексами відповідних країн, а у Бельгії – також із Кодексом господарського (економіч-

³¹ Civil Code of the Netherlands, 1992 <<http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>> (accessed: 13.07.2021).

³² Commercial Code of Estonia dd. 15.02.1995 <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide>> (accessed: 13.07.2021).

³³ Kodeks spółek handlowych: Ustawa z dnia 15 września 2000 r. № 94 poz. 1037 <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailServlet?id=WDU20000941037>> (accessed: 13.07.2021).

³⁴ Turkish Commercial Code. Türk Ticaret Kanunu. Istanbul: Vedat Kitapçılık, 2017. 728 p.

³⁵ Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) ze dne 25 ledna 2012 <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90>> (accessed: 13.07.2021).

³⁶ Corporate Enterprises Act of Spain, 2010 <https://law.au.dk/fileadmin/Jura/dokumenter/Corporate_Enterprises_Act_28Ley_de_Sociedades_de_Capital_29.pdf> (accessed: 13.07.2021).

³⁷ Code des sociétés et des associations de la Belgique, 2019 <<http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2019/03/23/2019A40586/justel>> (accessed: 13.07.2021).

³⁸ European Model Company Act (EMCA). Nordic & European Company Law Working Paper. 2017. No. 16–26. P. 16.

ного) права. Фактично ці кодифіковані акти корпоративного права відтворюють первинний підхід вітчизняного законодавця до врегулювання корпоративних правовідносин, втілений колись у Законі України “Про господарські товариства”, але на більш високому рівні юридичної техніки (зокрема, у Чехії цей акт регулює не лише господарські товариства, а й кооперативи, а у Бельгії – також і некомерційні об’єднання – асоціації та фундації, тобто всі юридичні особи з обов’язковою чи можливою множинністю членства/участі). В Іспанії Закон про корпоративні підприємства розуміється як складова консолідованого Комерційного кодексу.

Видається, що вітчизняний законодавець обрав неправильну стратегію, коли не став розвивати положення Закону України “Про господарські товариства” та виводити їх на новий рівень правового регулювання, а розпорошив, урешті-решт, норми корпоративного права між двома кодексами та цілою низкою спеціальних законів, наслідком чого стала певна ерозія корпоративного права. Водночас залишаються неврегульованими цілі пласти важливих відносин: це, серед іншого, відносини щодо корпоративних часток (паїв), не оформлених як цінні папери (тобто часток у всіх господарських товариствах і кооперативах, крім акцій АТ), які стосуються їх формування, припинення та обтяження.

Але проблема є навіть ширшою: Велика Палата Верховного Суду розширює коло корпоративних суб’єктів через редукцію вимог до корпоративних прав, включаючи до них споживчі товариства (кооперативи), обслуговуючі кооперативи й адвокатські об’єднання³⁹: виявляється, що попри пряму вказівку ст. 167 ГК України для визнання відносин корпоративними достатньо наявності серед сукупності відповідних прав права обирати та бути обраними до органів управління юридичної особи, а послідовна реалізація цього підходу може призвести і до визнання корпоративного характеру відносин у громадських об’єднаннях, що не видається доцільним⁴⁰.

Водночас слід визнати, що немайнові корпоративні права учасників господарських товариств, членів кооперативів, немайнові права членів громадських, адвокатських об’єднань, об’єднання співвласників багатоквартирного будинку, благодійних організацій, тобто всіх юридичних

³⁹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27 лютого 2019 р. у справі № 738/1772/17 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80523618>> (дата звернення: 13.07.2021); Постанова Великої Палати Верховного Суду від 17 грудня 2019 р. у справі № 904/4887/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/86566266>> (дата звернення: 13.07.2021); Постанова Великої Палати Верховного Суду від 24 квітня 2019 р. у справі № 509/577/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/81691869>> (дата звернення: 13.07.2021); Постанова Великої Палати Верховного Суду від 1 жовтня 2019 р. у справі № 910/7554/18 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/85412911>> (дата звернення: 13.07.2021); Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26 лютого 2020 р. у справі № 750/3192/14 <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88168781>> (дата звернення: 13.07.2021); Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 8 квітня 2020 р. у справі № 750/5550/17 <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/88815583>> (дата звернення: 13.07.2021).

⁴⁰ А Смітюх, ‘Корпоративні та членські права та правовідносини у світлі новітньої практики Великої Палати Верховного Суду 2019–2020 років’ (2020) 38 Правова держава 57–8.

осіб із потенційною або обов'язковою множинністю членства (право брати участь в управлінні юридичною особою та отримувати інформацію щодо неї та її діяльність), є принципово подібними, їх спільний знаменник має полягати у певному мінімумі вимог до складу правомочностей, які містять ці права, та засад, на яких мають ґрунтуватися процедури, у яких ці права реалізуються (серед іншого – мінімум вимог щодо порядку скликання зборів, повідомлень про порядок денний, місце та час проведення зборів, порядку отримання інформації про юридичну особу та її діяльність) і відповідні норми повинні бути закріплені законодавчо (при цьому щодо юридичних осіб різних організаційно-правових форм цей мінімум вимог може розкриватися по-різному та з різним ступенем деталізації). Отже, закон може визначати декілька варіантів комплексів прав членів (учасників) залежно від природи їх інтересу та за критерієм ступеня повноти базових прав щодо різних юридичних осіб із потенційною або обов'язковою множинністю членства у тому, що стосується майнових прав з огляду на те, чи має членство характер майнової участі, чи є інтерес щодо членства інвестиційним і чи є метою відповідної юридичної особи отримання прибутку для розподілу між учасниками (членами)⁴¹.

Видається, що загальні кодифіковані акти (ЦК України та ГК України) повинні містити загальні положення про юридичні особи та суб'єкти господарювання, встановлювати перелік їх організаційно-правових форм, проте норми, що регулюють членські, зокрема й корпоративні правовідносини, які виникають у юридичних особах із можливою чи обов'язковою множинністю членства, має містити окремий кодифікований акт, подібний Кодекс товариств та асоціацій Бельгії (ухвалений у 2019 р.), що співіснує з Цивільним і Господарським кодексами цієї країни. Такий кодифікований акт може регулювати також деякі відносини, що є суміжними з корпоративними, з огляду на міркування зручності правозастосування – зокрема речові відносини щодо корпоративних паїв (часток), особливо щодо тих, які не оформлені як цінні папери (відповідні правові норми виявлятимуться спеціальними щодо присвячених речовим правовідносинам загальних положень інших кодифікованих актів).

Ухвалення такого кодифікованого акта дасть змогу закріпити досить об'ємну загальну частину, що передбачатиме спільні для різних організаційно-правових форм положення і водночас забезпечити диверсифікацію правового регулювання для різних видів юридичних осіб з обов'язковою або потенційною множинністю членства на єдиних концептуальних і стилістичних засадах, що неодмінно позитивно вплине на якість правозастосування.

⁴¹ Смітюх (н 40) 58–9.

Положення загальної частини кодифікованого акта мають застосовуватися до відносин, що виникають між будь-якою юридичною особою з обов'язковою або можливою множинністю членства та її членами (учасниками), а також між самими учасниками (членами), незалежно від того, чи передбачає цей кодифікований акт спеціальні положення щодо відповідної організаційно-правової форми. Це дасть змогу забезпечити задовільне регулювання відносин у всіх юридичних особах з обов'язковою або можливою множинністю членства, зокрема у юридичних особах застарілих, скасованих організаційно-правових форм протягом усього часу їхнього існування.

Розв'язання цього нетривіального завдання вимагатиме об'єднання зусиль спільноти спеціалістів із корпоративного права, розподілених приблизно порівну між спеціальностями 12.00.03 та 12.00.04 за принципом "неважливо якого кольору кішка: вона має ловити мишей". Така робота має здійснюватися на засадах орієнтованого на ідеологічні компроміси суто інструментального підходу з відмовою від догматичного протистояння, яке, принаймні у сфері корпоративного права, виявляється контрпродуктивним з огляду на витрачену на це протистояння протягом останніх декількох десятиліть енергію та отриманий результат. Це може стати масштабним спільним проєктом, внаслідок якого виникне перспективне поле співпраці всіх спеціалістів у цій сфері незалежно від формальної належності до наукової спеціальності.

Висновки. Регулювання членських (зокрема корпоративних) відносин, що виникають у юридичних особах із можливою чи обов'язковою множинністю членства доцільно передбачити в єдиному кодифікованому акті, який регулюватиме також деякі відносини, що є суміжними з корпоративними, з огляду на міркування зручності правозастосування.

Кодифікований акт має містити об'ємну загальну частину, що передбачатиме спільні для різних організаційно-правових форм положення і водночас забезпечити диверсифікацію правового регулювання для різних видів юридичних осіб з обов'язковою або потенційною множинністю членства (зокрема участі) на єдиних концептуальних і стилістичних засадах, що неодмінно позитивно вплине на якість правозастосування.

Положення загальної частини кодифікованого акта мають застосовуватися до відносин, що виникають між будь-якою юридичною особою з обов'язковою або можливою множинністю членства та її членами (учасниками) і членами (учасниками), а також між самими учасниками (членами), незалежно від того, чи передбачає цей кодифікований акт спеціальні положення щодо відповідної організаційно-правової форми. Це дасть змогу забезпечити задовільне регулювання відносин у всіх юридичних особах з обов'язковою або можливою множинністю членства (зо-

крема участі), у тому числі в юридичних особах застарілих, скасованих організаційно-правових форм протягом усього часу їхнього існування.

Розв'язання цього завдання вимагатиме об'єднання зусиль спільноти спеціалістів із корпоративного права, розподілених приблизно порівну між спеціальностями 12.00.03 та 12.00.04 на засадах орієнтованого на ідеологічні компроміси суто інструментального підходу з відмовою від догматичного протистояння, яке, принаймні у сфері корпоративного права, виявляється контрпродуктивним з огляду на витрачену на це протистояння протягом останніх декількох десятиліть енергію та отриманий результат. Це може стати масштабним спільним проектом, внаслідок якого виникне перспективне поле співпраці всіх спеціалістів у цій сфері незалежно від формальної належності до наукової спеціальності.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Vinnyk O, *Publichni ta pryvatni interesy v hospodarskykh tovarystvakh problemy pravovoho zabezpechennia* (Atika 2003) (in Ukrainian).
2. Lukach I, *Teoretychni problemy pravovoho rehuliuвання korporatyvnykh vidnosyn v Ukraini* (Lira-K 2015) (in Ukrainian).
3. Zhornokui Yu, Slipchenko S, Zhornokui V, *Korporatyvni Pravovidnosyny* (ECUS 2021) (in Ukrainian).
4. Shcherbyna V, *Subiekty Hospodarskoho Prava* (Yurinkom Inter 2008) (in Ukrainian).

Edited books

5. *Kontseptsiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy* (ArtEk 2020) (in Ukrainian).
6. Luts V (red), *Korporatyvne pravo Ukrainy* (Yurinkom Inter 2008) (in Ukrainian).

Journal articles

7. Vasilieva V, Kostruba A, 'Corporate Law in Ukraine within the Framework of Approaching the European Union Standards' (2020) 1 *Chasopys Kyivskoho Universytetu Prava* (in English).
8. Dovgert A, 'Metodolohichne znachennia idei nadnatsionalnoho tsyvilnoho prava' (2009) 8 *Pravo Ukrainy* (in Ukrainian).
9. Dovgert A, 'Rekodyfikatsiia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy: osnovni chynnyky i peredumovy dlia startu' (2019) 1 *Pravo Ukrainy* 38 (in Ukrainian).
10. Kharytonov Ye, Kharytonova O, 'Rekodyfikatsii tsyvilnoho zakonodavstva v konteksti intehratsii Ukrainy u pravovy prostir YS' (2019) 33 *Chasopys Tsyvilistyky* (in Ukrainian).
11. Smitiukh A, 'Korporatyvni ta chlenski prava ta pravovidnosyny u svitli novitnoi praktyky Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu 2019–2020 rokiv' (2020) 38 *Pravova Derzhava* (in Ukrainian).

ON THE OPTIMAL PRINCIPLES FOR SYSTEMATIZATION
OF THE LEGISLATION REGULATING MEMBERSHIP
(IN PARTICULAR – CORPORATE) RELATIONS IN LEGAL ENTITIES
WITH OBLIGATORY OR OPTIONAL MULTIPICITY
OF THE MEMBERSHIP (IN PARTICULAR – PARTICIPATION)

ABSTRACT. The article offers the generalized view of the optimal principles for systematization of the legislation regulating membership (in particular – corporate) relations in legal entities with obligatory or optional multiplicity of the membership (in particular – participation). Thus, the author highlights main stages of the development of the legislation and makes conclusion that there is a number of laws adopted over the years co-existing and creating mix of the legal rules. As a result, it is necessary to get to the overall interpretation each time one tries to apply those rules, to identify general and special rules as well as rules adopted earlier and later. The general part of the corporate law provided by Civil and Commercial Codes covers only few issues. So one can see that corporate legislation or if we look at this issue a bit wider – legislation regulating membership (in particular – corporate) relations in legal entities with obligatory or optional multiplicity of the membership (in particular – participation) in general is poorly adapted for application. The trends in lawmaking one may observe do not give much hope for change for the better.

Having studied the current case law and European experience of legal regulation of membership and participation relations, the author concludes that it is appropriate to adopt a single codified act to provide regulation of membership (in particular – corporate) relations in legal entities with obligatory or optional multiplicity of the membership (in particular – participation) as well as some relations adjoining to the corporate ones based on the considerations of the usability of the application of law.

The codified act like that should contain a voluminous general part, aimed to fix rules common for different organizational and legal forms and to provide the diversification of the legal regulation for the different kinds of legal entities with obligatory or optional multiplicity of the membership (in particular – participation) on a single conceptual and stylistic basis.

The provisions of the general part of the codified act shall apply to the relationship between the legal entity with obligatory or optional multiplicity of the membership (in particular – participation) and its members (participants) as well as between members (participants) themselves regardless of whether that codified act provides for special provisions concerning the relevant legal form.

It is necessary to join efforts of all the community of corporate law specialists in order to resolve this problem successfully. It demands purely instrumental approach based on ideological compromises and to reject the dogmatic confrontation, which, at least in the field of corporate law, is counterproductive given the time and efforts spent on this confrontation for the last and the result we actually have.

KEYWORDS: systematization of the legislation; codification of the corporate law; membership relations; corporate relations; corporate rights; multiplicity of the membership in the legal entity.